

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Martin Müürisep

UKRAINA SÕJA MÕJU TALLINNA NOORTE

SÄÄSTMISHARJUMUSTELE

Bakalaureusetöö

Õppekava ärindus, peeriala ärirahandus

Juhendaja: Kristjan Liivamägi, PhD

Tallinn 2023

Deklareerin, et olen koostanud lõputöö iseseisvalt ja olen viidanud kõikidele selle koostamisel kasutatud teiste autorite töödele, olulistele seisukohtadele ja andmetele, ning ei ole esitanud sama tööd varasemalt ainepunktide saamiseks.

Töö pikkuseks on 7358 sõna sissejuhatusest kuni kokkuvõtte lõpuni.

Martin Müürisep 11.05.2023

SISUKORD

LÜHIKOKKUVÕTE	4
SISSEJUHATUS	5
1. SÄÄSTMISHARJUMUSED.....	7
1.1. Säätmine ja selle vajadus	7
1.2. Eesti eraisikute säästmisharjumused enne sõda	9
1.3. Säästmisharjumused konfliktide ajal	10
1.4. Ülevaade eelnevatest empiirilistest uuringutest	12
2. VALIM JA METOODIKA	16
2.1. Eesmärk ja hüpoteesid	16
2.2. Metoodika	16
2.3. Valimi kirjeldus.....	17
3. TULEMUSED	20
3.1. Uuringu tulemused	20
3.2. Regressioonanalüüs	24
3.3. Järeldused.....	28
KOKKUVÕTE	31
SUMMARY	33
KASUTATUD ALLIKATE LOETELU.....	35
LISAD	38
Lisa 1. Ankeetküsitlus	38
Lisa 2. Lihtlitsents.....	42

LÜHIKOKKUVÕTE

Käesoleva bakalaureusetöö probleemiks on vähesed teadmised konfliktide mõjust säästmisharjumustele. Autor üritas leida, kas ja kuidas Ukraina sõda on mõjutanud noorte säästmisharjumusi. Selleks autor on valmistanud ankeetküsitluse ja jaganud noorte vahel. Küsitlus koosnes 18 küsimusest ja kokku oli laekunud 116 vastust. Ainult 100 vastust sobisid valimisse.

Hiljem saadud andmed olid analüüsitud. Analüüs oli tehtud kahe töövahendi abil, Excel ja Gretl. Kõigepealt andmed olid ettevalmistatud, töödeldud ja uuritud Excelis. Samuti seal olid kontrollitud kõik hüpoteesid. Järgmine töö osa toimus Gretlis. Oli üritatud valmistada mudelit, mis selgitaks, millest võimalikult on muutunud säästmisharjumus Ukraina sõja ajal. Oli vaadeldud kas sugu, muutused kulutustes, sissetuleku piisavus, hirm, pingetaluvus ja teadmised säästmisest mõjutavad tulemust.

Tulemustest järeldub, et keskmine säästmise tase pärast sõja algust on natuke langenud. Rääkides muutujatest, mis põhjendasid seda, siis ainult muutused kulutuste tasemes mõjutasid sellist tulemust. Vaadates, millest sõltub säästmisharjumuste muutuste suund ehk kasv või langus, siis ainult teadmised olid mõjukad. Seetõttu autor ei saa väita sajaprotsendilise kindlusega, et Ukraina sõda on mõjutanud Tallinna noorte säästmisharjumusi. Kuigi järeldab, et mõju on võimalik!

Võtmesõnad: Säästmisharjumused, konflikt, sõda, noored

SISSEJUHATUS

Sotsiaalpoliitiline ebastabiilsus või SPI (sociopolitical instability) on väga lai mõte, mille ei ole võimalik defineerida kuidagi ühtselt. See on kompleksne mõte, mille alla käib suur hulk erinevaid sündmusi. Need sündmused on järgmised: erinevate ülekannete tihedus, sanktsioonid, mässud, poliitilised streigid ja protestid, relvastatud konfliktid, surmad ja tapmised. (Venieris & Gupta, 1986, lk 876)

Tänapäeval olukord Maailmas ei ole nii stabiilne kui see kunagi oli. Viimastel aastatel konfliktide arv on ainult suurenenud ja üks selline konflikt, sündmus, mille tunnistajad me kõik praegu oleme on Ukraina sõda. Paljudel Maailma elanikel viimane aasta on läinud väga keeruliselt. Ukraina sõda on kajastunud erinevates elu aspektides ja tulemusi on näha nii emotsionaalsel ja moraalsel tasemel kui ka finantsilisel. Iga päev hinnad tõusevad, inflatsioon kasvab ja see kasv ei ole proportsionaalne palga kasvuga. Sellest võib tulla järeldus, et see olukord on kuidagi kindlasti mõjutanud inimeste säästmisharjumusi.

Erinevaid töid selle kohta, mis motiveerib säästa, mis mõjutab säästmist on juba palju tehtud. Sellepärast ei tahaks samale küsimustele vastuseid otsida ja pigem vaadata seda, mis ei ole veel nii hästi uuritud. Tuleb välja, et erinevates töödes säästmise kohta ei arvestatakse kahe väga tõhusa komponendiga. Esimene on inimeste ootused ja tuleviku ebamäärasus. Teine on kõik võimalikud Maailmas toimuvad konfliktid, mis isegi võib olla natuke mõjukam ja tähtsam komponent. Uuringuid konfliktide mõjust säästmisharjumustele on tehtud vähe ja kõikides on rõhutatud, et nende mõju ei tohi välja jätta.

Olemasolevad uuringud peaaegu tulevad samale järeldusele. Inimeste säästmine kindlasti muutub. Kas säästmine langeb või tõuseb, see võib sõltuda mitmest faktorist. Näiteks, kas konflikt on lühiajaline või pikaajaline, mis on selle konflikti tõhususe määr, kas tulemusi on tunda igapäevases elus. Lõpuks see kõik viitab sellele, et säästmisharjumused on mõjutatud. Selles töös autor tahab lähemalt uurida, mis määral Ukraina sõda mõjutas säästmisharjumusi.

Praegu see teema on eriti aktuaalne, kuna konflikt toimub täna ja kõik kokku puutuvad sellega oma elus. Paljudele antud tööd võib olla huvitav lugeda ja vaadata miks inimesed käituvad nii nagu nad käituvad praegu. Võib olla leida põhjendusi enda säästmiskäitumisele.

Uurimisprobleemiks ongi vähesed teadmised konfliktide mõjust säästmisharjumustele. Lisaks sarnaseid uuringuid ei ole varem tehtud Eestis.

Töö eesmärgiks on hinnata konfliktide mõju säästmisharjumustele Ukraina sõja näitel.

Eesmärgi täitmiseks soovib autor vastata kõigepealt nendele küsimustele:

1. Kas Tallinna noorte jaoks säästmine on üldse oluline?
2. Kas Ukraina sõda mõjutas Tallinna noorte säästmist?
3. Miks Tallinna noorte säästmise tase on muutunud?

Uuringu läbiviimiseks autor kasutab kvantitatiivset uurimismeetodit ja korraldab ankeetküsitluse. Uuringu sihtrühmaks on Tallinna noored vanuses 18-25 aastat.

Töö esimeses peatükis autor alustab üldisest. Mis on säästmine, miks inimesed tahavad säästa, miks see on tähtis, millised olid eestlaste säästmisharjumused enne sõda, näiteks paar aastat tagasi. Edaspidi antakse ülevaade kuidas inimesed käituvad säästudega konfliktide ajal. Lõpuks autor tutvustab eelnevaid empiirilisi uuringuid.

Töö teine peatükk keskendub valimile ja metoodikale. Põhjendatakse valimi fookust ja pärast seda kirjeldatakse. Püstitatakse hüpoteese, mis on abiks eesmärgi täitmisel. Küsimustiku ja metoodika täpsustamine.

Töö kolmandas peatükis esindatakse uuringu tulemusi, analüüsitakse saadud andmeid ja lõpuks autor teeb järeldusi ja võimalusel annab soovitusi, teeb ettepanekuid.

1. SÄÄSTMISHARJUMUSED

Antud peatükis, esialgu esitatakse ülevaade säästmisest ja säästmisharjumustest Eestis enne sõda. Edasi uuritakse kirjandus konfliktide mõju kohta. Lisaks tuuakse välja mõned näited Maailmas toimunud uuringutest sellest, kuidas konfliktid on mõjutanud säästmist.

1.1. Säästmine ja selle vajadus

Säästmine on kindlasti väga lai mõte, mille ei ole võimalik defineerida ühtmoodi. Browning ja Lusardi (1996) on defineerinud selle kõige lihtsamal moel – sissetuleku ja tarbimise vahe mingil perioodil. Chang (1994) on pakunud põhjalikumat definitsiooni, see on eraisikute otsustus suurendada varade akkumulatsiooni või tarbida vähem, finantsiliste eesmärkide saavutamiseks. Säästmise definitsioone on tohutult palju, aga nende põhimõte on küll üks ja sama. Võib julgelt öelda, et see on paljude inimeste elu lahutamatu osa.

Säästtud on väga hea kindlustus- ja kaitsemeede ootamatute muutuste eest majanduses või lihtsalt ressurs, mille võib kasutada oma eluea jooksul (Kapounek *et al.*, 2016, lk 626). Säästmine on tähtis, kuna see võib positiivselt mõjutada eraisikute elutaset, „mustadeks päevadeks“ reserve, eesmärkide saavutamist ja võimaldab suurendada sularaha ringlust, mis omakorda vähendab laenude kogumist. Veel säästude olemasolu teeb inimesi rohkem optimistlikumaks ja enesekindlamaks, kuna nad on hästi ettevalmistatud pensionieaks, sest kasutavate laenude osakaal on väiksem võrreldes nendega kellel ei ole sääste. (Fisher & Anong, 2012, lk 63) Piotrowska (2019) omakorda on leidnud, et pessimism mõjutab säästmist pensionieaks nii positiivselt kui ka negatiivselt. Pessimistlikud inimesed on tihti individualistid ja mõnikord nendele on vajadusi lihtsam ette planeerida. Samamoodi pessimistid tihti keskenduvad halvale ja see jällegi võib aidata rohkem säästa. Kuigi pessimistlikud inimesed kiipuvad asju edasilükkata, kuna eeldavad, et toimuvad olukorrad, mis ei luba jätkata millegagi (nt. raha säästmine).

Otsustus kas säästa või mitte on tihti seotud paljude tingimustega nagu, majanduslikud, demograafilised, sotsiaalsed, psühholoogilised ja kultuurilised faktorid (Kapounek *et al.*, 2016, lk

625-626). Keynes (1936) on kõige esimesena toonud välja kaheksa säästmise motiivi: ettevaatlikkus, ettenägelikus, arvutus, areng, iseseisvus, ettevõtlikus, uhkus, ahnus. Neid võib peeta säästmise motiivide baasiks ja traditsioonilise säästmise mudeli motiivideks. Erinevad uuringud on tõestanud, et traditsiooniline säästmise mudel ei ole piisav selleks, et selgitada nii laia valdkonda nagu eraisikute säästmisharjumused. Binswanger (2012) kirjutas, et traditsiooniline säästmise mudel eeldab, et inimeste käitumine on alati ratsionaalne, mis ei pruugi tõele vastata. Lisaks traditsiooniline mudel ei arvestanud sellega, et motiivid ei ole üksteist välistavad, eeldus on, et säästmine võib sõltuda mitmest motiividest korraga. Sellepärast aastate jooksul motiivid olid ümbersõnastatud, täiendatud, kuna nii inimeste käitumine kui ka olukord Maailmas on ka jooksvalt muutunud. (Fisher & Montalto, 2009, lk 92-94)

Kõigepealt, et alustada säästmisega, tuleb seada endale konkreetsed eesmärgid (Mets, 2023). Säästmise eesmärgi võib kujutada lähtudes Maslow inimvajaduste hierarhia teooriast. Maslow teooriat võib käsitleda püramiidina, kus kõige all on inimeste põhivajadused ja tipul asuvad abstraktsemad vajadused, soovid. Püramiidi ülespoole liikumiseks peavad olema täidetud allpoolsed eesmärgid. (Maslow, 1954, viidatud Lee & Hanna, 2015, lk 133) Tuginedes Maslow teooriale Hanna ja Lee (2015) on toonud välja kuus eesmärki miks säästakse: põhivajadused, ootamatud olukorrad, pensioniea kindlustamine, armastus (nt. lähedase abistamine), enda reputatsiooni tõstmine (nt. kulukad ostud), eneseteostus, mis tähendab kõikide „unistuste“ täitumist.

Teine samm säästmiseks on eelarve. Eelarve on suureks abiks eesmärkide täitmisel ja selle koostamine ei ole üldse keeruline. Lihtsalt tuleb jaotada oma kulud ära ja panna paika finants- või säästmisplaane. (Mets, 2023; Finantsaabits, 2023)

„See on viis, kuidas inimene saab ise kaasa rääkida oma tuleviku kujundamises. Loomulikult ei lähe kõik alati plaanide kohaselt, aga nagu on öelnud kunagine Suurbritannia peaminister Winston Churchill, läheb neil, kes plaane teevad, paremini kui neil, kes ei tee, olgugi, et plaanidest harva kinni peetakse.“ (Finantsaabits, 2023).

Ülejäänud sammud võib esitada kokkuvõtlikult. Säästmist tuleb harjumuseks võtta ja teha endale võimalikult mugavaks. Luua eraldi arvelduskonto säästude jaoks, kulutada vähem ja omakorda suurendada säästusummad, mitte unustada uutest harjumustest ja ennast ergutamine säästueesmärkide saavutamisel. (Mets, 2023; Jääger, 2021) Loibl *et al.* (2011) on leidnud, et just

harjumuste kujutamine ja nendest kinni hoidmine mõjutab säästmist pikas perspektiivis. See tähendab, et regulaarne säästmine võib suurendada tõenäosust säästa tulevikus edasi!

Lõpuks tuleb rõhutada, et säästmisega on vaja alustada nii vara kui võimalik. Kõige tüüpilisem viga on see, et säästma alustatakse liiga hilja ja eraisikute tarbimine on suur aastatel kui nende sissetulek lubab seda, aga pensioni ajal on tunda rahapuudust. Oma sääste tuleb ette planeerida ja mida pikem see periood on, seda suurem on säästude osakaal tulevikus! (Fisher & Montalto, 2009, lk 94-95) Brown ja Taylor (2016) oma uuringus on tõendanud, et mida varem inimesed hakkavad säästma, seda suurem on tõenäosus, et säästmine jätkub edasises elus. Suur mõju laste säästmisharjumuste kujundamisel on nende vanematel. See, milliseid finantskirjaoskuse teadmisi vanemad edastavad lastele ja mismoodi antakse raha. Kas see on antud mingil tingimusel või lihtsalt nagu taskuraha. Samuti omandatud haridustase võib positiivselt mõjutada inimeste säästmisharjumusi. Inimesed kõrgema haridesuga tõenäoliselt teenivad suuremat sissetulekut, mis omakorda võimaldab säästa natuke rohkem. (Gray *et al.*, 2021)

1.2. Eesti eraisikute säästmisharjumused enne sõda

Aastal 2015 avaldatud finantskirjaoskuse uuringust selgus, et viimase aasta jooksul umbes 2/3 (65%) Eesti elanikest on tegelenud raha säästmisega mingil viisil ja 1/3 (35%) mitte. Kõige populaarsemaks säästmisviisiks oli raha kogumine arvelduskontole (44%) ja sularahana hoidmine (29%), aga ka hoiused (11%). Säästmine oli positiivselt seotud sissetulekuga ja haridustesemega ehk kõrgemad näitajad viitasid suuremale tõenäosusele, et viimase aasta jooksul tegeleti säästmisega. (Saar Poll OÜ, 2015, lk 31) Viie aasta jooksul Eesti elanike hoiakud seotud säästmisega on küll kasvanud ja säästmine on muutunud olulisemaks, aga tulemused seda ei kajastu. Mitte säästvate inimeste osakaal oli sama, 1/3. (*Ibid.*, lk 5)

Aastal 2019 ilmunud rahatarkuse uuringust selgus, et viimase aasta jooksul on raha säästnud umbes 69% ja 31% ei tegelenud säästmisega. Number üks populaarsem raha kogumise viis on raha kogumine arvelduskontole (42%), edasi on sularahana hoidmine (28%). Raha säästetakse järgmiste eesmärkidega: kodu ost/ehitamine või selle remont, reisimine, laenu tagasimakse, auto ost, ... Erinevate piirkondade vaatest on selgunud, et kõige rohkem säästjaid elab Tallinnas (55%) ja kõige vähem Ida-Virumaal (32%), mis tõendab, et sissetulek on positiivselt seotud säästmisega. (Turu-uuringute AS, 2019, lk 23-32)

Swedpanga uuringust on selgunud, et säästmise olulisus Eestis on kasvanud 66%-ni ja kõige tublimad säästjad olid noored vanuses 18-25 aastat (Müürsepp, 2020). Seda, et noored on tublid säästjad tõendab ka SEB uuring, kust selgus, et sama vanuse (Müürsepp, 2020) rühmast 86% tegelesid säästmisega ja number üks põhjust selleks, on oma kodu ost (60%) (Uuring: Eesti noored ..., 2021). Regulaarselt säästvaid isikuid oli rohkem (44%) võrreldes nendega, kes on säästnud selle osa sissetulekust, mis oli jäänud kuu lõpus (39%). Kõige olulisemad säästmise motiivid olid: „mustadeks päevadeks“, suuremad kulutused, laste jaoks. Lisaks oli toodud välja põhjus, miks mõned ei ole säästnud, milleks oli sissetuleku puudus. Kuigi nendest inimestest, kes ei ole säästnud, 89% on vastanud, et kindlasti sooviksid alustada säästma. (Müürsepp, 2020)

Raudsaar (2021) on öelnud, et säästmisharjumused on paranenud ja nüüd Eestis sissetulekute osa, mis läheb säästmisele on peaaegu sama suur kui Euroopa Liidu keskmine. Lisaks suur protsent raha hoidmist arvelduskontodel on seletatud sellega, et sissetulekud on tagasihoidlikud ja säästude summad ei ole väga suured.

Kõikide teostatud uuringute põhjal esineb väga tugev kasvav trend. Aastast 2015 kuni 2021 Eesti elanike säästmise tase on muutunud ja nad hakkasid tõsisemalt enda säästmisharjumusi võtma. Võib väita, et inimesed hakkasid rohkem muretsema enda tuleviku pärast ja raha säästmine toob rohkem kasu kui selle kulutamine (Saar Poll OÜ, 2015, lk 5). Sellist trendi põhjendavat mitmet asjaolud. Esialgu finantskirjaoskuse suurenemine, eriti noorte seas. Noortele hakkati rohkem rääkima rahaplaneerimisest koolis (Turu-uuringute AS, 2019, lk 101). Edasi on haritud inimeste osakaalu suurenemine. Lõpuks, võib olla kõige tähtsam on pidevalt kasvavad palgad Eestis!

1.3. Säästmisharjumused konfliktide ajal

On teada, et majanduskasvul, majanduse arengutasemel, sissetuleku kasvul, inflatsioonil ja pangahoiuste intressimääral on positiivne mõju säästmisharjumustele, aga muutused väliskaubanduse tingimustes, väliskapitali sissevoolul, siselaenu avaliku sektori ja poliitiline ebastabiilsus omavad negatiivset mõju (Kapounek *et al.*, 2016, lk 627). Käesoleva töö rõhuks on just poliitiline ebastabiilsus. Poliitilisel ebastabiilsusel on neli dimensiooni: poliitiliselt motiveeritud vägivald, massilised protestid, ebastabiilsus poliitilise režiimi sees ja poliitilise režiimi ebastabiilsus (Jong-A-Pin, 2007, lk 15). Selle käigus, inimesed kokku puutuvad

ebakindlusega, vägivallaga, protestidega, riigipöördega või terrorismiga (Büttner *et al.*, 2022, lk 350). Paljud uuringud säästmisharjumuste kohta, eeldavad, et keskkonna tingimused on stabiilsed ja väga ei muutu, kuigi see ei kipu olla nii. Vastupidi, erinevad tööd on tõendanud, et keskkond on muutunud palju ebastabiilsemaks ja konfliktide arv ainult suureneb, mis omakorda mõjutab eraisikute säästmisharjumusi. (Torres-Garcia *et al.*, 2019; Büttner *et al.*, 2022; Venieris & Gupta, 1986)

Konfliktid on tihti seotud tuleviku ebamäärasusega. Juhul kui ebamäärasus või ebakindlus suureneb (nt. tarbimise osas), siis inimesed muutuvad enda käitumist, hakkavad rohkem säästma (Nam *et al.*, 2021, lk 2). Rääkides ebamäärasusest, siis väga oluline mõte on ennetav säästmine (precautionary saving). See on säästmine, mis on seotud tuleviku ebamäärasusega või ootustega kõigepealt sissetuleku osas ehk kui inimesed on ebakindlad, siis nendel tekib vajadus enda tarbimist vähendada ja raha kõrvale panna. Kõige paremini ennetavat säästmist kirjeldavad järgmised olukorrad: töötus, tõsine haigus, väiksem palk ja mõned poliitilised konfliktid, kuna kõik need olukorrad võivad potentsiaalselt tähendada sissetuleku kõikumist (Carroll & Samwick, 1998; Levenko, 2020).

Levenko (2020) on pakunud kaks ootuste komponenti, mille alusel tekib ennetava säästmise vajadus. Tagasivaatav komponent, ootused põhinevad möödunud perioodi andmetel ja tulevikuvaatav, ootused tuginevad sellele, mis toimub praegu. Lisaks võib tuua välja kaks teooriat, mille abil võib kirjeldada ennetavat säästmist. Carroll (1997) on kirjeldanud ennetava säästmise kasutades puhvervaru teooriat (buffer-stock theory). Kui inimeste rikkuse tase on allpool soovitud tasemest, siis säästmise motiiv domineerib. Kui on vastupidi, siis kannatamatus domineerib ja hakkatakse rohkem tarbima. Teine on väljavaade teooria (prospect theory), mis väidab, et ebamäärasuse tingimustes inimesed ei ole alati ratsionaalsed (Fisher & Montalto, 2009, lk 93).

Võib öelda, et ennetav säästmine sobib väga hästi säästmisharjumuste kirjeldamiseks väikeste ja vähem pingeliste poliitiliste konfliktide ajal, näiteks protestid või mässud (Aaberge *et al.*, 2016). Kui on tegemist suure, ohtliku ja tõsise konfliktiga (nt. sõda), siis inimesed ei ole nii ratsionaalsed kui eeldatakse. Sellisel juhul emotsioonid võtavad üle, inimesed muutuvad kannatamatuks, riskikartlikumaks ja eelistavad praegust tarbimist. (Torres-Garcia *et al.*, 2019; Slemrod, 1986) See on kindlasti arusaadav, kuna inimestel esineb hirm ja oht enda elu pärast. Sellega kaasneb

ebakindlus tuleviku suhtes ja nad lihtsalt ei saa aru, kas säästetud rahast on kasu tulevikus või mitte. (Torres-Garcia *et al.*, 2019)

Tavaliselt suurem poliitiline ebastabiilsus nagu sõda toob kaasa rikkuse ebavõrdsust ja mõjutab nii madala kui ka kõrge sissetulekuga riike. Uuringud on näidanud, et riikides, kus toimub sõda, ebavõrdsus on palju rohkem võrreldes teiste riikidega. (Hasan *et al.*, 2020) See omakorda viitab muutustele säästmisharjumustes. Inimeste otsus kas säästa või mitte, paljuti sõltub sissetuleku tasemest. Seega riikides, mis kokku puutuvad konfliktidega, säästmisharjumused on nõrgemad ja säästmine sel ajamomendil (nt. sõja ajal) ei ole nii oluline. (De Nardi & Fella, 2017; Hasan *et al.*, 2020)

Lisaks kõigile eelpoolmainitud, poliitilise ebastabiilsuse mõju säästmisharjumustele ei ole väga kasulik majandusele üldiselt. Poliitilised konfliktid kahjustavad majanduskasvu. Erinevad dimensioonid küll mõjutavad kasvu eri moodi, aga pikas perspektiivis see muutus ei ole väga hea. (Jong-A-Pin, 2007) Säästmist võib nimetada majanduse osaks, mis on vajalik kasvu jaoks. Sääste kasutatakse sise- ja välisinvesteeringute rahastamiseks, see on panus kasvu. (Kapounek *et al.*, 2016, lk 626) Selline seos näitab terve pilti, et säästmisharjumuste muutused konfliktide tõttu ei ole kahjulikud ainult eraisikutele, aga ka riikidele ja süsteemidele!

1.4. Ülevaade eelnevatest empiirilistest uuringutest

Torres-Garcia *et al.* (2019) oma töös on uurinud kuidas relvastatud konfliktid mõjutavad säästmisharjumusi. Selleks nad on moodustanud valimit, tuginedes 55 riikidele aastatel 1980-2015, kus 27 riiki on kokku puutunud konfliktidega ja ülejäänud mitte. Kontrollmuutujateks olid valitud nii kõikidele tuttavad tunnused (SKP, sissetulek, töötuseäär, intressimäär) kui ka otseselt konfliktidega seotud tunnused, nagu oodatav eluiga, suremus, konflikti kestvus ja selle tõsisus. See oli tehtud, kuna umbes 50% valimist olid konflikti vabad ja nii saab usaldusväärsemaid tulemusi, kuigi konfliktidega seotud tunnused olid uuringu põhi tunnused.

Kasuliku eluea kasv ühe aasta võrra suurendas säästumäära 0,5% võrra aastas. Suremuse kasv omakorda vähendas keskmist säästumäära 1,1% võrra. Konfliktide olemasolu oli negatiivselt seotud säästumääraga. Näiteks kõikidest riikidest Sierra Leone keskmine eluiga oli kõige väikseim, ainult 41,5 aastat ja suremuse määr oli üks suurimaid, 22%. Lisaks see riik on kokku

puutunud konfliktidega. Kõik viitas sellele, et Sierra Leone säästumäär on kõige väiksem, ainult 4,5%. Singapuri säästumäär oli kõige suurem (44,4%), mis on seotud sellega, et keskmine eluiga oli suhteliselt kõrge (77,5 aastat), suremuse määr oli madal (4,6%) ja kõige tähtsam on see, et riigis ei olnud konflikte. (*Ibid.*)

Aaberge *et al.* (2016) vaatasid kuidas väike 1989. aasta poliitiline konflikt Hiinas on mõjutanud majapidamiste säästmisharjumusi. Konflikti sisuks oli protest, mis ei olnud nii tõsine, see on vähem pingelise konflikti näide. Selle tulemusena säästmine on kasvanud 18% võrra ja tarbimine on langenud 17% võrra. Autorid järeldasid, et selline tulemus oli seotud sellega, et konflikti tagajärjena inflatsiooni ei toimunud ja sissetulekud jäid samale tasemele nagu olid enne konflikti. Hiina 1989. aasta konflikt on ennetava säästmise näide (Carroll & Samwick, 1998; Levenko, 2020), kuna väike tuleviku ebamäärasus on sundinud inimesi käituma teistmoodi. Wu ja Zhao (2022) on tulnud samale järeldusele oma uuringus. Nad uurisid kuidas majanduspoliitiline ebakindlus on mõjutanud Hiina leibkondade säästmisharjumusi ja leidsid, et suurem ebakindlus viib tarbimise langusele. Eriti see efekt oli tõenäolisem vanemate, jõukamate, haritud ja linnaleibkondade seas, täpselt nagu eelnev uuring (Aaberge *et al.*, 2016) on järeldanud. Li (2021) soovis uurida ajalooliselt kõrget säästmise taset Hiinas ja selleks oli uuritud kuidas mineviku poliitilised konfliktid on mõjutanud tänapäeva säästmisharjumusi Hiinas. Autor uuris kuidas inimesed, kes noortena on kokku puutunud poliitiliste konfliktidega ja elasid konflikti käigus, käituvad säästmisega täna. Leidus, et kokku puutumine noortena suurendab säästmise tõenäosust ja taset tänapäeval.

Dupas ja Robinson (2012) on samuti uurinud kuidas poliitiline olukord on mõjutanud Kenya elanike käitumist. Konflikt toimus 2007. aastal ja kestas ainult kaks kuud. Autorid ei andnud konkreetseid vastuseid säästmise kohta. Oli järeldatud, et konflikti käigus tarbimine on kahanenud ja arvatavasti majapidamiste säästus olid minimaalsed juba enne konflikti. Konflikt oli ootamatu ja inimesed ei teadnud kuidas ettevalmistuda ja ratsionaalselt käituda.

Giesing ja Music (2018) uurisid majapidamiste käitumist Egiptuse konflikti taustal. Konflikti võib kirjeldada nagu „tugev vägivald“ (Büttner *et al.*, 2022, lk 362), kuna aastal 2011-2013 toimus suur revolutsioon ja surnute arv oli 1983. Tulemus oli selline, et revolutsiooni käigus säästmine on üldiselt kasvanud. Lisaks oli uuritud, kuidas majapidamised käitusid erineva intensiivsusega regioonides. Tuli välja, et Egiptuse regioonides, kus konflikt oli kõige intensiivsem, säästmine oli natuke väiksem võrreldes teiste regioonidega. Väga intensiivsetes regioonides kulutused on

langenud 3% võrra ja keskmise intensiivsusega regioonides 3,8% võrra. See selgitab miks väga intensiivsetes regioonides säästmise oli kõige väikseim.

Büttner *et al.* (2022) oma töös on kirjeldanud, kuidas konfliktid on mõjutanud Burkina Faso säästmisharjumusi, kus poliitiline olukord juba väga kaua aega ei ole stabiilne ja riik iseennast on vaene. Valimiks oli valitud väga suur hulk Burkina Faso majapidamisi perioodil 1998-2014 ja konfliktid olid erineva tõhususe tasemega. Kõigepealt oli saadud, et ebastabiilsus on negatiivselt seotud säästmisega. Kui konfliktide arv suurenes ühe võrra siis säästmise tõenäosus langes 1,6% võrra. Peaaegu sama tulemus oli kui konfliktide arvu asemel kasutada surmajuhtumite arvu, tõenäosus, et majapidamised säästavad langeb. Majapidamised pigem suurendavad enda tänapäevast tarbimist, kõigepealt toidu osas (4% võrra). See tuleneb konflikti tõhususe tasemest, kui olukord on rohkem ebastabiilne siis toidu tarbimine suureneb ja vastupidi.

Posso (2023) soovis uurida kuidas tihti toimuv terrorism Nigeerias mõjutab säästmist. Täpsemalt oli uuritud, kuidas muutub ametlik ja mitteametlik säästmise viis. Ametlik - säästmise läbi panga. Mitteametlik - näiteks sularaha kõrvale jätmine. Võib öelda, et üldiselt säästmisetase Nigeerias ei ole väga kõrge. Valimiks oli 5000 majapidamisi perioodil 2010-2018 ja tulemus oli järgmine. Kui viimase 12 kuu jooksul esines terrorismi akt, siis mitteametlik säästmise on kasvanud umbes 7% võrra, aga ametlik säästmise on langenud. See tuleneb sellest, et pangad on rohkem tundlikumad ja haavatavamad terrorismi puhul.

Slemrod (1986) oma töös on eeldanud, et potentsiaalse tuumasõja oht mõjutab USA majapidamiste säästmist. Erinevad küsitlused on näidanud, et võimaliku tuumasõja tajuvus inimestel oli kõrge. Lisaks „Viimsepäeva kell“ (Doomsday clock), mis näitab teadlaste arvamus potentsiaalse tuumasõja konflikti kohta on kogu aeg liikunud ja 1984. aastal kell oli väga lähedal keskööl. See tähendab, et oht on väga suur. Kasutades neid andmeid perioodil 1947-1984, autor soovis uurida seost tuumasõja ohu ja säästmise vahel. Tulemuseks oli saadud, et seos on kindlasti olemas. Kella positsiooni liikumine kõige väiksema ohu punktist, kus keskööni oli 12 minutit, kõige suurema ohu punktini, kus keskööni oli kaks minutit, on vähendanud säästumäära umbes 1,7-2% võrra. Samuti ohu tajuvuse kasvu tulemusena väikesest suureni, inimeste säästumäär on langenud 1,6% võrra. Autor on järeldanud, et suurem tuumasõja tõenäosus vähendab inimeste eluea ootusi, mis sunnib eelistama praegust tarbimist investeerimisele või säästmisele.

Kõik eelnevad tööd on kooskõlal Torres-Garcia *et al.* (2019). Selles töös oli järeldatud, et kõigepealt säästmise motiiv ebastabiilsuse ajal sõltub konflikti kestusest ja intensiivsusest. Venieris ja Gupta (1986) lisaks on järeldanud, et üheks põhjuseks, miks vaesed riigid ei säästa samamoodi nagu ülejäänud Maailm on see, et need riigid ei luba stabiilset sotsiaalpoliitist keskkonda. Kenya uuring (Dupas & Robinson, 2012), Burkina Faso uuring (Büttner *et al.*, 2022) ja Nigeeria uuring (Posso, 2023) on väga head näited.

2. VALIM JA METOODIKA

See peatükk keskendub töö metodikale. Esialgu tuuakse välja töö eesmärk ja hüpoteesid, edasi kirjeldatakse valimit ja lõpuks selgitatakse, mis meetodid on kasutatud analüüsi osas.

2.1. Eesmärk ja hüpoteesid

Töö eesmärgiks on hinnata konflikti mõju Tallinna noorte säästmisharjumustele. Konfliktiks on sõda Ukrainas. Sihtrühmaks olid valitud noored vanuses 18-25 aastat, kuna eelnenud uuringud (Mürsepp, 2020; Uuring: Eesti noored ..., 2021) on näidanud, et selle vanuse rühma noored on väga aktiivsed ja tublid raha säästjad. Eesmärgi täitmiseks autor soovib selgitada, mis määral säästmisharjumused on muutunud ja kuidas on muutunud tarbimine võrreldes rahuliku ajaga. Veel autor tahab teada, mis võib olla säästmisharjumuste muutuse põhjuseks sõja ajal. Selgub, mis aitaks noortele säästa rohkem käesolevas olukorras.

Lisaks autor on püstitanud mõned hüpoteesid, esimeses peatükis kirjeldatule tuginedes:

- H1: Säästmine on oluline Tallinna noorte jaoks.
- H2: Säästmise tase pärast sõja algust on langenud.
- H3: Ebamäärasus põhjustab säästmiste muutust kõige rohkem.
- H4: Kulutused on kasvanud pärast sõja algust.
- H5: Säästmise muutuse ja kulutuste muutuse vahel esineb seos.

2.2. Metoodika

Uuringu läbiviimiseks oli kasutatud kvantitatiivne uurimismeetod. Kõik vajalikud andmed olid kogutud küsitluse kaudu. Ankeetküsitlus oli valmistatud Google Forms keskkonnas, selle mugavuse ja arusaadavuse pärast. Kõikides küsimustes vastajatel oli võimalik valida kõige sobivama vastusevariandi. Selle järel küsimustik oli jagatud kõikidele sõpradele, tuttavatele ja

lisaks, küsitletud inimesed ise hakkasid küsimustiku välja saatma. See oli tehtud autori nõusolekuga! Küsimustik oli avatud perioodil 08.03.2023 - 26.03.2023.

Kokku küsimustikus oli 18 küsimust. Küsimused 1-5 olid üldised, kus oli uuritud demograafiline profiil (sugu, vanus, haridus jne) ehk valimi kirjeldamiseks vajalik informatsioon. Küsimused 6-18 on põhiküsimused, mis on otseselt seotud lõputöö teemaga. Viis esimest põhiküsimust uurivad säästmiste olulisust, säästmiste muutust sõja ajal ja mis võiks olla muutuste põhjuseks. Järgnevad neli küsimust keskenduvad kulutustele ja kuidas need on muutunud võrreldes rahuliku ajaga. Kolm eelviimast küsimust hindavad vastajate enesehinnangut mõningate dimensioonidesse (pinge, hirm, teadmised). Viimases küsimuses vastajatel oli palutud valida, mis võiks tõsta säästmise taset praeguses keerulises olukorras.

Analüüsi jaoks on kasutatud kaks instrumenti, Excel ja Gretl. Excelis on võimalik töödelda saadud andmeid, nende põhjal valmistada erinevaid jooniseid ja graafikuid, ettevalmistada andmeid regressiooanalüüsiks ja kindlasti kontrollida hüpoteese. Hüpoteeside kontrollimiseks autor kasutab aritmeetilisi keskmisi ja t-teste. Gretl oli valitud, kuna autoril on läbitud selle programmi kasutamise kursus ja kasutamise põhimõtteid on teada. Lisaks eesmärgi saavutamiseks programm sobib väga hästi!

Gretl on kasutatud regressiooanalüüsiks, kus on valmistatud binarne logit mudel. Regressiooanalüüsi põhiküsimuseks on, kas säästmine on muutunud või mitte. Sõltuv tunnus on säästmise muutus. Sõltumatud tunnused on sugu, pingetaluvus, hirm, teadmised, kulutuste muutus, sissetulekupiisavus. Andmed olid varem ümberkodeeritud Excelis ja tunnustele olid omistatud väärtused. Nii oli võimalik läbi viia regressiooanalüüsi. Kõik ökonomeetrilise tarkvara genereeritud toorväljavõtted on kättesaadavad järgmisel lingil: https://docs.google.com/document/d/16Oq0KRp5trzEByxX58CPyOD_suLgeIM_/edit?usp=sharing&oid=105409088620457816065&rtpof=true&sd=true

2.3. Valimi kirjeldus

Kokku ankeetküsitluses on osalenud 116 inimest, kuigi lõpus oli otsustatud kasutada 100 inimeste andmeid. See oli tehtud selle eesmärgiga, et saada representatiivsemaid ja usaldusväärsemaid tulemusi. Esiialgu uuringu eesmärgi sihtrühmaks olid inimesed vanuses 18-64 aastat, aga jooksvalt

autor sai aru, et vastuste osakaal just noorte seas on märksa rohkem ja ei tohiks kirjeldada erinevaid vanuserühmi, tuginedes ainult ühele vanuserühmale. Seetõttu uuringu eesmärk oli ümbersõnastatud ja sihtrühmaks said noored vanuses 18-25 aastat. Tabelis 1 on esitatud esialgne vanuseline jaotus.

Tabel 1. Vastajate esialgne vanuseline jaotus

Vanus	Arv	Osakaal
18-25 aastat	101	87,1%
26-33 aastat	6	5,2%
34-41 aastat	2	1,7%
42-49 aastat	3	2,6%
50-57 aastat	3	2,6%
58-64 aastat	1	0,9%

Allikas: autori arvutused

Samamoodi oli eemaldatud üks vastus, mille puhul oli tegemist „muu“ sooga, kuna see oli ainuke selline vastus ja see võiks teha analüüsi natuke keerulisemaks. Lõpuks oli jäänud 100 noort, kellest 39 on mehed (39%) ja 61 on naised (61%), kõik vanuses 18-25 aastat. Tabelis 2 on esitatud valimi kirjeldus.

Tabel 2. Valimi kirjeldus

-	Jaotus	Arv	Osakaal
Sugu	Mees	39	39%
	Naine	61	61%
Haridustase	Kutsekeskharidus	3	3%
	Põhiharidus	13	13%
	Üldkeskharidus	24	24%
	Kõrgharidus	9	9%
	Kõrgharidus omandamisel	51	51%
Kraad	Rakenduskõrgharidus	3	7%
	Bakalaureusekraad	40	87%
	Magistrikraad	3	7%
Netosissetulek	0-500 EUR	18	18%
	501-1000 EUR	33	33%
	1001-1500 EUR	35	35%
	1501-2000 EUR	11	11%
	2001-2500 EUR	3	3%

Allikas: autori arvutused

Vastajatel oli palutud valida, mis on nende haridustase ja selgus, et rohkem osa vastanuid on kõrghariduse omandamise teel. 51% vastajatest hetkel saavad enda kõrghariduse. Lisaks 9% vastanuid on juba saanud kõrghariduse. Lähitulevikus see arv kindlasti kasvab suuremaks. Samuti neid, kelle kõrgeim omandatud haridustase on üldkeskharidus on 24%.

Lisaks vastajatel oli võimalik valida, mis kõrgariduse kraad nendel on omandatud või hetkel omandatakse. Sellele küsimusele on vastanud 46 inimest ja ootuspäraselt rohkem osa vastanuid omandavad bakalaureusekraadi või on selle omandamise teel.

Kõige rohkem netosissetulekut noored teenivad vahemikus 1001-1500 EUR (35,0%). Samuti on palju noori, kes teenivad 501-1000 EUR. Selliseid vastuseid oli ka suhteliselt palju (33%). Kõige vähem kohtus noori, kes teenivad rohkem kui Eesti keskmine sissetulek. Netosissetulek suuruses 1501-2000 EUR saavad 11% vastanuid ja 2001-2500 EUR saavad 3% vastanuid.

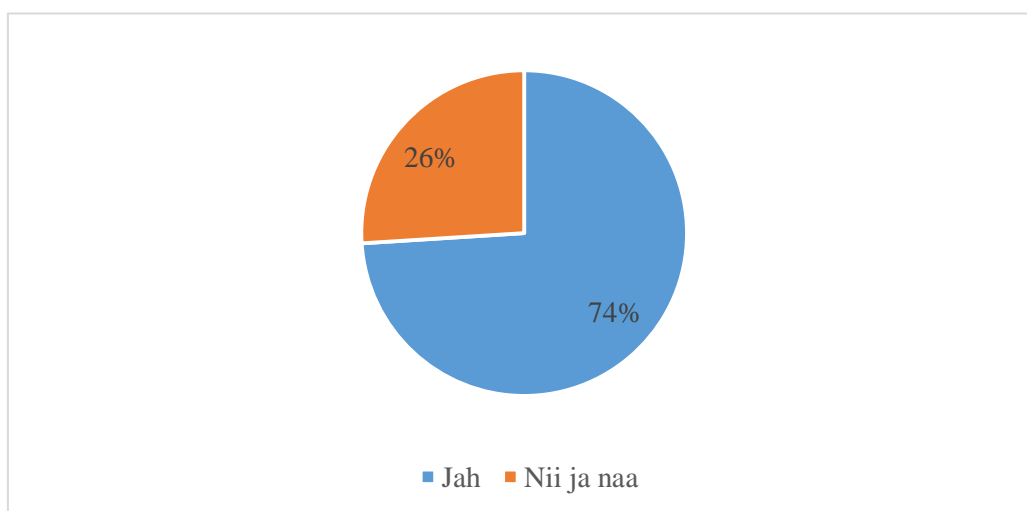
3. TULEMUSED

Järgnev peatükk keskendub uuringu analüüsile. Esialgu kirjeldatakse saadud tulemusi ja lõpus tehakse järeldusi ja võimalusel autor teeb ettepanekuid.

3.1. Uuringu tulemused

Võib öelda, et küsitlus oli jagatud väikesteks osadeks, kus omavahel seotud või sarnased küsimused olid kõrval. Kõigepealt olid uuritud küsimused säästude kohta, pärast olid esitatud küsimused kulutuste kohta, lõpus olid küsimused vastajate hinnagutele enda kohta. Sellepärast uuringu tulemusi hakkatakse analüüsima samas järjekorras.

Kõige esimesena autor soovis teada kui palju noori peavad säästmist oluliseks, selleks et vajadusel eemaldada valimist just neid, kelle jaoks säästmine ei ole oluline. Ootamatult kõik vastused olid positiivsed. Säästmise olulisus on esitatud joonisel 1.

Joonis 1. Säästmise olulis noorte arvamus
Allikas: Uuringu põhjal autori koostatud

„Jah“ on vastanud 74% ehk enamus ja „Nii ja naa“ on vastanud 26%. Autori arvamuses „Nii ja naa“ vastus on ka pigem positiivne, kuna vastajad võib olla ei tegele säästmisega regulaarselt, aga ikka aeg ajalt üritavad seda teha ja saavad aru selle vajadusest. Tugines saadud andmetele autor kohe sai kontrollida esimest hüpoteesi ehk Tallinna noorte jaoks säästmine on oluline. Tulemus on kindel jah ja H1 on tõestatud!

Edasi autor soovis uurida kas noorte säästmisharjumused on muutunud sõja tulekuga. Selgus, et tulemused olid umbes 50/50. „Jah“ on vastanud 49% ja „Ei“ vastuseks oli 51%. Selline tulemus on väga hea, kuna see näitab, et kõik inimesed käituvad erimoodi ja lisaks see on hea edaspidiseks analüüsiks. Järgnevalt vastajatel oli küsitud kui suur osa sissetuleks läks säästmisele enne ja pärast sõda. Perioodiks oli 12 kuud enne ja pärast 24.02.2023. Oli võimalik valida järgmiste variantide vahel: „0-5%“, „6-10%“, „11-15%“, „16-20%“, „21-25%“, „26-30%“, „Üle 30%“. Säästmise osa on esitatud tabelis 3.

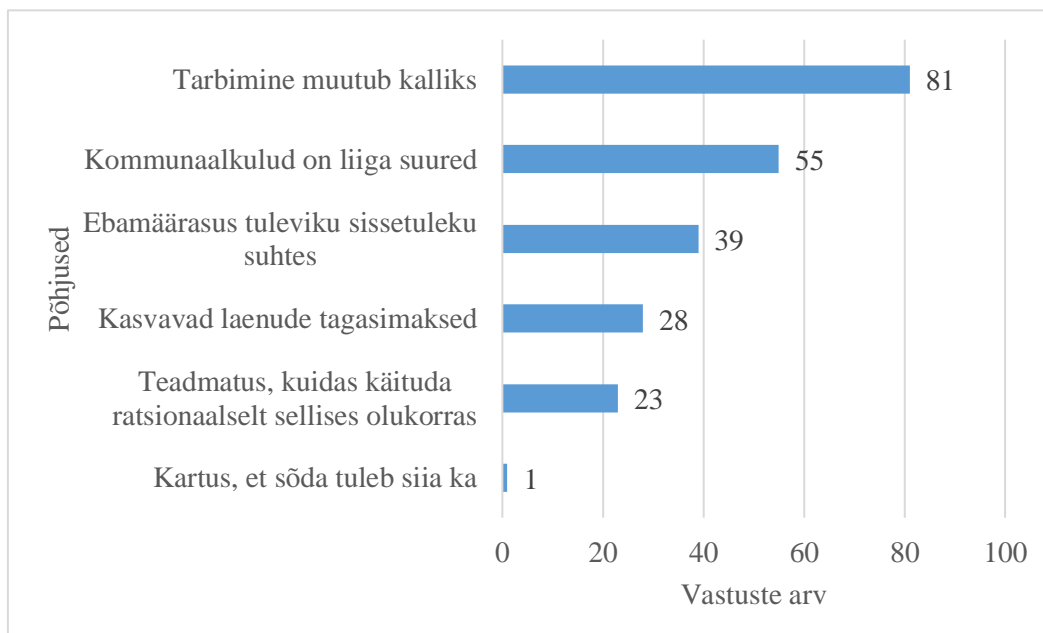
Tabel 3. Säästude tase enne ja pärast sõda

Säästmise tase	Osakaal (enne)	Osakaal (pärast)
0-5%	30%	26%
6-10%	15%	23%
11-15%	12%	16%
16-20%	14%	17%
21-25%	9%	6%
26-30%	5%	4%
Üle 30%	15%	8%

Allikas: autori arvutused

Selgus, et nii enne kui ka pärast sõja algust kõige rohkem noored on säästnud vahemikus 0-5%, 30% (enne) ja 26% (pärast). Üldiselt on näha, et säästmine on muutunud. Siin on võimalik kontrollida teist hüpoteesi. Autor soovis uurida kas keskmiselt säästmine on langenud sõja tulekuga. Selle uurimiseks oli kasutatud ühepoolne t-test sõltuva valimi korral. Nullhüpoteesiks on, et säästmise tase pärast sõja algust ei ole langenud. Sisukaks hüpoteesiks on, et säästmise tase pärast sõja algust on langenud. Olulisuse tõenäosuseks oli saadud 0,023 ja kasutades olulisuse nivood 0,025 (0,05/2, kuna ühepoolne test) võib nullhüpoteesi tagasi lükata ja võtta vastu sisukat hüpoteesi ($p < a$). Keskmise säästmise tase pärast sõja algust on tõepoolest langenud ja H2 on tõestatud.

Samuti vastajatel oli palutud valida, mis võiks olla põhjuseks säästmisharjumuste muutuseks sõja ajal. Antud küsimuses oli võimalik valida mitu varianti ja need olid järgmised: „Tarbimine muutub kalliks“, „Kommunaalkulud on liiga suured“, „Ebamäärasus tuleviku sissetuleku suhtes“, „Kasvavad laenude tagasimaksed“, „Teadmatus, kuidas käituda ratsionaalselt sellises olukorras“. Lisaks vastajatel oli võimalik pakuda põhjust endapoolt. Tuli välja, et noorte arvamus peamiseks põhjuseks on see, et tarbimine muutub kalliks, 81 inimest on selle märkinud (vt joonis 2). Üks vastaja on pakkunud kartust põhjuseks, mis kindlasti võib sobida, kuna varem kirjeldatud uuringus (Torres-Garcia *et al.*, 2019) oli tõendatud, et hirm/kartus mõjutab säästmisharjumusi konfliktide käigus. Tuginedes saadud tulemustele on kohe võimalik kontrollida kolmandat hüpoteesi, et just ebamäärasus mõjutab säästmiste muutust sõja ajal kõige rohkem. H3 ei kehti.

Joonis 2. Säästmisharjumuste muutuste põhjused

Allikas: Uuringu põhjal autori koostatud

Järgmine plokk küsimusi keskendus kulutustele. Kohe vastajatel oli küsitud kas nende kulutused sõja ajal on muutunud ja kas nendele piisab nende sissetulekust praeguseks eluks. Mõlema küsimuse puhul vastuseks oli kas „Jah“ või „Ei“. Selgus, et kulutuste muutus oli 68% (jah) ja 32% (ei). Samuti 63% vastajatest on valinud, et nendele piisab sissetulekust ja 37% on valinud, et ei piisa. Edaspidi küsitluses oli palutud hinnata enda kulutuste jaotust enne ja pärast sõda. Hinnata oli võimalik viie palli skaalal, kus 1 on minimaalsed/puuduvad ja 5 on väga suured. Hindamiseks oli valitud viis toote liiki. Hädavajalikud kaubad (nt. toit, ravim, majapidamistarbed), keskmised ostud (nt. el.seadmed, tehnika, riided), laenu tagasimaksed, meelelahutus (nt. kinod, restoranid,

reisid), kommunaalkulud (nt. elekter, kütus, vesi). Tabelis 4 on esitatud keskmine kulude jaotus enne ja pärast sõda.

Tabel 4. Keskmine kulude jaotus enne ja pärast

Kulutus	Keskmine enne	Keskmine pärast
Hädavajalikud kaubad	3,09	3,78
Keskmiised ostud	2,59	2,77
Laenu tagasimaksed	1,44	1,76
Meelelahutus	2,68	2,89
Kommunaalkulud	2,46	3,16

Allikas: autori arvutused

Järgnevalt autor soovis kontrollida neljandat hüpoteesi – kulutused on kasvanud pärast sõja algust. Kontrollimiseks kasutatakse ühepoolset t-testi sõltuva valimi korral. Nullhüpoteesiks on, et kulutused ei ole kasvanud. Sisukaks hüpoteesiks on, et kulutused on kasvanud. Olulisuse tõenäosus on $8,36072E-12$ ja olulisuse nivoo 0,025 (0,05/2, kuna ühepoolne test). Tõenäosus on väiksem kui nivoo ja sellepärast ei ole põhjust sisukat hüpoteesi tagasi lükata ehk kulutused on kasvanud pärast sõja algust. Isegi vaadates keskmiseid tulemusi on näha positiivset kasvutrendi. Kokku keskmine enne on 2,452 ja keskmine pärast on 2,872. H4 on kontrollitud ja tõestatud!

Nüüd kui on olemas ülevaade nii säästmisest kui ka kulutustest autor soovib kontrollida viiendat hüpoteesi, säästmise muutuse ja kulutuste muutuse vahel esineb seos. Selle kontrollimiseks kõikidele „Jah“ ja „Ei“ vastusele oli antud number, kas 1 või 2. Esialgu oli leitud Pearsoni korrelatsioonikordaja, milleks oli saadud 0,286. See näitab, et seos nende muutujate vahel on ikka olemas, aga see on nõrk, lisaks seos on positiivne. Edasi oli leitud olulisuse tõenäosus, see oli 0,004. See on väiksem kui olulisuse nivoo 0,05 ja sellepärast võib vastu võtta sisukat hüpoteesi, et statistiliselt oluline lineaarne seos esineb. H5 kehtib ja näitab, et säästmise muutus on seotud kulutuste muutusega. Üldiselt võib öelda, et kui säästmine muutub siis kulutused muutuvad ja vastupidi.

Viimased küsimused uurisid vastajate enda hinnangut erinevate dimensioonidesse. Kõigepealt oli küsitud kuidas vastajad hindavad enda pingetaluvust ja hirmu seoses sõjaga. Mõlemad küsimused on olulised töö jaoks ja hinnata oli palutud skaalal 1-5, kus 1 on väga kehv/väga väike ja 5 on väga hea/väga suur. Vastajate hinnangud on esitatud tabelis 5. Enamus vastanuid taluvad pinget kas hästi (43%) või keskmiselt (34%), keskmine pingetaluvus on 3,76, mis on päris hea. Rääkides hirmust,

siis rohkem osa vastanuid hindavad seda keskmisel tasemel (31%). Samuti paljud noored väga ei tunne hirmu, 26% on vastanud, et see on väga väike või väike. Keskmine hirm seoses toimuva sõjaga on 2,43 ehk umbes keskpunkt.

Tabel 5. Vastajate pingetaluvuse ja hirmu hinnangud.

Hinnang	Pingetaluvus	Hirm
1	1%	26%
2	3%	26%
3	34%	31%
4	43%	13%
5	19%	4%

Allikas: autori arvutused

Lisaks vastajatel oli võimalik anda hinnangut enda teadmistele säästmise kohta. Vastuseks oli võimalik valida „Nõrgad“, „Keskmised“, „Head“. Noorte hinnang enda teadmistele on enamasti positiivne. 47% hinnang on keskmine ja 43% hinnang on hea.

Lõpuks noortel oli võimalik valida, mis võiks aidata säästa rohkem praeguses olukorras. Variantideks oli: „riigi rahalised toetused“, „suurem palk“, „rohkem teadmisi raha säästmisest“, „väiksemad hinnad“, „kuu eelarve koostamine“, „mitte midagi“. Võimalik oli valida mitu varianti. Kõige populaarsemad vastused olid „suurem palk“ ja „väiksemad hinnad“.

3.2. Regressioonanalüüs

Järgnevas töö etapis autor soovis uurida, millistest tunnustest sõltub säästmisharjumuste muutus noorte seas. Eelnevalt oli tõendatud, et säästmise muutuse ja kulutuste muutuse vahel on seos, aga autor eeldas, et on võimalik, et midagi mõjutab veel. Selleks oli otsustatud luua mudelit ja viia läbi regressioonanalüüsi, kasutades Gretl programmi. Mudeli kujuks oli valitud binaarne logit mudel, kuna on vaja hinnata, kas säästmine muutub või ei. Sõltuv tunnus on säästmisharjumuste muutus. Sõltumatuteks tunnusteks on sugu, sissetuleku piisavus, kulutuste muutus, pingetaluvus, hirm, teadmised. Tunnused pingetaluvus, hirm, teadmised olid järjestusskaalas, aga nendele olid antud väärtused 1 või 0. Näiteks kui pingetaluvuse hinnang oli 4-5 siis väärtus on 1 ehk pingetaluv. Kui hinnanguks oli 1-3 siis väärtus on 0 ehk mitte pingetaluv. Tunnused hirm ja teadmised olid tehtud peaaegu samamoodi. Esialgne mudel on esitatud tabelis 6.

Nagu on näha, siis peaaegu kõik tunnused on statistiliselt mitteolulised. Lisaks tõepärase suhte test (likelihood ratio test) näitab, et mudel ei ole oluline. Testi väärtus on 0,149 ($p > \alpha$). Järgmine samm oli kõikide mitteoluliste tunnuste järjest eemaldamine. Mudelist olid välja võetud sissetuleku piisavus, sugu, pingetaluvus, hirm ja teadmised. Niimoodi oli saadud lõplik mudel (vt tabel 7).

Tabel 6. Säästmisharjumuste muutuste esialgne mudel

Sõltumatu muutuja	Parameetri hinnang	Standardviga	Olulisuse tõenäosus
Konstant	-0,807	0,658	0,220
Sugu	-0,087	0,445	0,845
Sissetulekupiisavus	-0,011	0,456	0,981
Kulutustemuut	1,276	0,488	0,009***
Pingetaluvus	-0,332	0,448	0,459
Hirm	0,214	0,431	0,620
Teadmised	0,057	0,441	0,897

Allikas: autori arvutused

Tabel 7. Säästmisharjumuste muutuste lõplik mudel

Sõltumatu muutuja	Parameetri hinnang	Standardviga	Olulisuse tõenäosus
Konstant	-0,938	0,393	0,017**
Kulutustemuut	1,295	0,464	0,005***

Allikas: autori arvutused

Lõplik mudel sisaldab ainult üht tunnust, see on kulutuste muutus. Tõepärase suhte test näitab, et mudel on oluline ja seda võib kasutada. Testi väärtus on 0,004 ($p < \alpha$). Korregeeritud determinatsioonikordaja, Akaike kriteerium on paranenud võrreldes esialgse mudeliga. Korregeeritud determinatsioonikordaja on kasvanud -0,033st 0,032ni ja Akaike kriteerium on langenud 143,911st 134,164ni. Õigete prognooside osakaal jäi samaks. Ainuke näitaja, mis ei ole paranenud on McFaddeni determinatsioonikordaja, see on natuke langenud, 0,068st 0,061ni. Seetõttu ei tohi väita, et mudel tervikuna on paranenud. See on kindlasti seotud sellega, et mudelist olid välja jäetud mõned tunnused, kuna võrreldes esialgse mudeliga, tunnuste arv on palju väiksem. Kuigi teised näitajad on paremaks läinud, mudel iseennast on oluline ja sellepärast oli otsustatud jätkata saadud mudeliga.

Mudel prognoosib säästmisharjumuste muutusi õigesti 63% juhtudel. Mudel prognoosis õigesti 40 noort, kelle säästmisharjumused on muutunud ja valesti 9 noort, kelle säästmisharjumused on

muutunud. Seega mudeli tundlikkus on 81,6%. Mudel prognoosis valesti 23 noort, kelle säästmisharjumused ei ole muutunud ja õigesti 28 noort, kelle säästmisharjumused ei ole muutunud ehk mudeli spetsiifilisus 45,1%. Lisaks tõenäosuse hinnang näitas, et säästmisharjumused muutuvad tõenäosusega 0,588 (tõenäosus üle 0,5) kui kulutused muutuvad ja tõenäosusega 0,281 (tõenäosus alla 0,5) kui kulutused ei muutu ehk pigem säästmisharjumused ei muutu sel juhul.

Tuginedes saadud tulemustele autor otsustas kontrollida, millest siis sõltub kulutuste muutus. Kas on võimalik, et kulutuste muutusi mõjutab rohkem komponente (vt tabel 8) ja kas lisa komponentidel võib olla seos säästmisharjumuste muutusega.

Tabel 8. Kulutuste muutuste mudel

Sõltumatu muutuja	Parameetri hinnang	Standardviga	Olulisuse tõenäosus
Konstant	1,084	0,484	0,025**
Saastmisemuut	1,291	0,479	0,007***
Sissetulekupiisavus	-1,285	0,532	0,016**

Allikas: autori arvutused

Samamoodi oli leitud binarne logit mudel. Esile tuleb see, et võrreldes säästmisharjumuse mudeliga siin on kaks statistiliselt olulist tunnust. Need on säästmisharjumuste muutus ja sissetulekupiisavus, samuti mudel on tervikuna oluline (tõepärase suhte test). Seega autori arvamusel sissetulekupiisavus võib kaudselt mõjutada säästmisharjumuste muutusi, kuigi lõplikus mudelis see tunnus ei ole oluline (vt tabel 7). Säästmise ja kulutuste muutused on juba omavahel seotud ja lisaks sellele kulutuste muutusi mõjutab sissetulekupiisavus. Kui kulutusi mõjutab sissetulek, aga kulutused mõjutavad säästmist siis sellest peabki avama kaudne mõju.

Teades millest sõltub säästmisharjumuste muutus üldiselt, autor soovis uurida, millest võib sõltuda muutuste suund ehk kas säästmine on langenud või kasvanud. Selleks oli vaja eraldada noori kelle säästmisharjumused on muutunud nendest kellel ei ole. Kokku oli välja võetud 51 vastus. Ülejäänutele 49 vastustele olid omistatud väärtused 1, kui säästmine on langenud või 0 kui see on kasvanud. Sõltumatud tunnused on samad (vt tabel 6). Esialgne mudel on esitatud tabelis 9.

Kohe selgus, et rohkem osa tunnuseid on mitteolulised ja neid oli vaja järjest välja võtta. Mudelist olid välja võetud hirm, sissetulekupiisavus, pingetaluvus, sugu, kulutuste muutus. Lõpuks oli jäänud ainult üks oluline tunnus. See on teadmised säästmisest (vt tabel 10).

Tabel 9. Säästmisharjumuste muutuste suuna esialgne mudel

Sõltumatu muutuja	Parameetri hinnang	Standardviga	Olulisuse tõenäosus
Konstant	-1,161	1,190	0,329
Sugu	-1,283	0,774	0,098*
Sissetulekupiisavus	-0,448	0,773	0,562
Kulutustemuut	1,198	0,942	0,204
Pingetaluvus	0,783	0,717	0,275
Hirm	-0,323	0,722	0,655
Teadmised	2,059	0,842	0,015**

Allikas: autori arvutused

Tabel 10. Säästmisharjumuste muutuste suuna lõplik mudel

Sõltumatu muutuja	Parameetri hinnang	Standardviga	Olulisuse tõenäosus
Konstant	-0,531	0,399	0,183
Teadmised	1,754	0,646	0,007***

Allikas: autori arvutused

Tõepärase suhte testi väärtus on 0,0041 ja see tähendab, et mudel on tervikuna oluline. Võrreldes esialgse mudeliga McFaddeni determinatsioonikordaja ja õigete prognooside osakaal on natuke kahanenud. See on arusaadav, kuna esialgu mudelis oli kaks olulist tunnust. Lisaks teadmistele, sugu oli oluline (vt tabel 9), kuigi hiljem sugu oli välja võetud, selle mitteolulisuse tõttu. Korrigeeritud determinatsioonikordaja ja Akaike kriteerium on omakorda paremaks läinud. Seetõttu autor otsustas jätkata saadud mudeliga.

Mudeli õigete prognooside osakaal on 69,4%. Mudel prognoosis õigesti 17 noort, kelle säästmine on langenud ja valesti 10 noort. Seega mudeli tundlikkus on 63%. Mudel prognoosis valesti 17 noort, kelle säästmine on kasvanud ja õigesti 5 noort. Mudeli spetsiifilisus on 77,3%. Mudel prognoosib paremini neid, kelle säästmine on kasvanud. Tõenäosuse hinnangu tulemusena oli saadud, et noortel, kelle teadmised säästmisest on head, tõenäosusega 0,773 (tõenäosus üle 0,5) langeb säästmine ja nendel, kelle teadmised ei ole nii head, tõenäosusega 0,370 (tõenäosus alla 0,5).

3.3. Järeldused

Käesoleva töö eesmärgi saavutamiseks autoril oli vaja leida vastused uurimisküsimustele ja kontrollida püstitatud hüpoteese. Esimene töö osa toimus Excelis. Kõigepealt oli vaja teha selgeks, kas noored peavad säästmist oluliseks ja vastus on jah. Ükski vastaja pole märginud, et säästmine ei ole oluline. Edasi oli uuritud kas keskmiselt säästmine pärast sõja algust on langenud ja tuli välja, et on küll langenud. See oli töö teine hüpotees. Olulisuse tõenäosus on väiksem kui nivoo. Lisaks keskmine säästmise tase enne sõda oli 3,32 ja pärast oli 2,98, erinevus ei ole väga suur, kuigi on olemas ja teine hüpotees kehtib.

Järgnevalt oli kontrollitud kolmas hüpotees, et ebamäärasus põhjustab säästmisharjumuste muutusi konflikti ajal kõige rohkem, nagu eelnevad uuringud on näidanud (Nam *et al.*, 2021; Torres-Garcia *et al.*, 2019; Slemrod, 1986). See hüpotees ei kehtinud, kuna kõige rohkem noorte arvamuses säästmisharjumuste muutusi mõjutab see, et tabimine muutub kalliks. Samuti teiseks populaarseks vastuseks oli „kommunalkulud on liiga suured“, mis jällegi tähendab kulutuste muutust. Oli kontrollitud viies hüpotees, kus oli tõestatud, et säästmise muutuse ja kulutuste muutuse vahel esineb seos. Veel üks hüpotees oli püstitatud, et kontrollida kas kulutused on kasvanud sõja ajal ja see hüpotees sai tõestatud. Esimese töö osa käigus autor sai vastata esimesele kahele uurimisküsimusele!

Teine ja kõige olulisem töö osa oli hinnata, millest sõltub säästmisharjumuste muutus sõja ajal. Selleks oli tehtud binarne logit mudel Gretl programmis. Esialgu mudelisse olid lisatud kõik vajalikud sõltumatud tunnused. Sugu, sissetulekupiisavus, kulutuste muutus, pingetaluvus, hirm ja teadmised. Pingetaluvus ja hirm olid lisatud tuginedes Torres-Garcia *et al.* (2019) tööle ehk nende tunnustele oli tehtud põhirõhk. Kui esialgne mudel oli valmis, siis kohe oli näha, et enamus tunnuseid ei ole olulised ja neid ei tohi mudelisse jätta. Mudelist olid välja võetud sugu, mis tähendab, et noorte seas pole vahet, mis on nende sugu. Nad on nii kui nii head säästjad, just nagu eelnevad uuringud on näidanud (Uuring: Eesti noored ..., 2021; Mürsepp, 2020). Pingetaluvus ja hirm osutasid mitteoluliseks ka. Autori arvamusel need tunnused ei olnud olulised, kuna noored on rohkem optimistlikud ja ei mõtle halbadele asjadele väga palju. Samuti võib rolli mängida see, et sõda toimub teises kohas ja noored veel ei tunne reaalset hirmu või pinget. Giesing ja Music (2018) on kirjutanud, et säästmine on rohkem kahanenud just konflikti intensiivsemates regioonides. Veel võib arvata, et noorte arvamuses praegu konflikt on veel vähem pingeline (Aaberge *et al.*, 2016), kuna see toimub ainult ühes kohas. Lisaks mudelist oli välja võetud

sissetulekupiisavus. See võib olla nii, kuna noortel veel ei ole nii palju finantskohustusi ja rohkemale osale vastajatest piisab nende sissetulekust. Teadmised ka oli mitteoluline tunnus ja seda ei tohtinud mudelisse jätta.

Niimoodi oli leitud säästmisharjumuste muutuste lõplik mudel, kus oli üks oluline tunnus – kulutuste muutus. Mudel prognoosib õigesti noori, kelle säästmisharjumused on muutunud, noortest, kelle säästmisharjumused pole muutunud 63% juhtudel. Mudeli tundlikkus on 81,6% ja spetsiifilisus on 45,1% ehk mudel paremini prognoosib just seda, et säästmisharjumused on muutunud. Tuginedes tõenäosuse hinnangule, siis noortel, kelle kulutused on muutunud, tõenäosusega 0,588 muutub säästmisharjumus. Noortel, kelle kulutused ei ole muutunud, tõenäosusega 0,281 muutub säästmisharjumus ehk suur tõenäosus, et säästmisharjumus jääb samaks. Lisaks sellele autor on leidnud võimalust, et sissetulekupiisavus võib kaudselt mõjutada säästmisharjumusi. Sissetulekupiisavus küll ei ole statistiliselt oluline säästmisharjumuste mudelis, kuigi see on oluline kulutuste mudelis. See mõjutab kulutusi, mis omakorda mõjutab säästmisharjumusi.

Samuti oli otsustatud leida, millest sõltub kas säästmine langeb või kasvab, kasutades binarset logit mudelit. Esialgu terve valimist olid välja võetud vastused, kus säästmine ei ole muutunud ja pärast oli valmistatud mudel. Sõltumatud tunnused olid samasugused nagu säästmisharjumuste muutuste mudelis. Lõplikus mudelis oli ainult üks oluline tunnus, teadmised. Mudeli õigete vastuste prognoosivõime on 69,4%. Mudeli tundlikkus on 63% ja spetsiifilisus on 77,3%. See tähendab, et mudel paremini prognoosib just säästmise kasvu. Antud olukorras noortel, kelle teadmised säästmisest on head, säästmine langeb tõenäosusega 0,773. Kui teadmised ei ole nii head, siis tõenäosusega 0,370 ehk pigem säästmine kasvab.

Esimesest pilgust tundub, et selline tulemus ei ole üldse loogiline. Tavaliselt kõik on vastupidi. Kuigi antud töö raames autor arvab, et nii on täiesti võimalik. Torres-Garcia *et al.* (2019) oma töös on kirjutanud, et inimesed ei käitu ratsionaalselt suure ja ohtliku konflikti käigus. Praegune sõda on just selline konflikt. Isegi vaatamata sellele et tunnus hirm ei olnud mudelis oluline, sõda võis märkmatult mõjutada noorte säästmisharjumusi ja teha neid kannatamatuks ja ebaratsionaalseks.

Lõpuks autoril on ettepanek, kuidas võiks sarnast uuringut järgmine kord läbi viia. Kindlasti suurendada valimit ja koguda andmeid erinevates vanuse rühmades. See võib anda palju rohkem huvitavamaid tulemusi. Noored on väga väike rühm. Nad on kaasaegsemad ja optimistlikumad ja

nendel on vähem finantskohustusi. Oleks väga huvitav vaadata kuidas praeguses olukorras käituvad vanemad inimesed, kes on konservatiivsemad, kellel on rohkem vajadusi ja on teised arvamused. Praegu ei ole võimalik ühetähenduslikult väita, et Ukraina sõda on mõjutanud Tallinna noorte säästmisharjumusi. Võib olla on mõjutanud hoopiski inflatsiooni või energiakriisi. Aga praegune sõda on ainult süvendanud olukorda ja teinud kõik palju raskemaks. See võib olla erinevate asjaolude süntees ja sõda on kindlasti üks asjaolude osa. Seetõttu võimaliku sõda mõju säästmisharjumustele ei tohi välja jätta.

KOKKUVÕTE

Kõigepealt antud bakalaureusetöö oli tehtud, kuna on veel vähe teada konfliktide mõjust säästmisharjumustele. Küll sarnased uuringud olid juba eelnevalt teostatud, aga neid ei ole nii palju. Praegu Maailmas toimub üks väga suur ja tõsine konflikt, sõda Ukrainas. Seetõttu on võimalik lähemalt hinnata, mis määral suur konflikt võib mõjutada inimeste säästmiskäitumist. Samuti Eestis ei olnud varem selliseid uuringuid tehtud. Töö eesmärgiks oli hinnata kuidas Ukraina sõda võis mõjutada Tallinna noorte säästmisharjumusi. Selleks oli vaja vastata kolmele uurimisküsimusele:

1. Kas Tallinna noorte jaoks säästmine on üldse oluline?
2. Kas Ukraina sõda mõjutas Tallinna noorte säästmist?
3. Miks Tallinna noorte säästmise tase on muutunud?

Kõik varasemad uuringud on peamiselt tulnud järeldusele, et konflikt kindlasti võib mõjutada säästmisharjumusi. Lihtsalt see mõju võib erineda (nt. säästmine langeb või kasvab). Kõik on seletatud nii, et konfliktid võivad iseennast olla väga erinevad, nii suuruse kui ka tõsisuse mõttes. Mõned konfliktid sundivad inimesi ühtmoodi käituma, aga teised juba teisiti.

Antud töö eesmärgi saavutamiseks oli läbiviidud ankeetküsitlus. Kasutatud olid vastused ühest vanuserühmast, 18-25 aastat. Kokku oli laekunud 116 vastust ja lõpuks ainult 100 vastust oli analüüsitud. Lisaks olid püstitatud järgnevad hüpoteesid:

- H1: Säästmine on oluline Tallinna noorte jaoks.
- H2: Säästmise tase pärast sõja algust on langenud.
- H3: Ebamäärasus põhjustab säästmiste muutust kõige rohkem.
- H4: Kulutused on kasvanud pärast sõja algust.
- H5: Säästmise muutuse ja kulutuse muutuse vahel esineb seos.

Hüpoteeside kontrol toimus Excelis. H1, H2, H4, H5 olid kinnitatud ja H3 oli ümberlõkkatud. Tuginedes Exceli analüüsile, esimesed kaks uurimisküsimust olid vastatud. Kolmanda uurimisküsimuse vastamiseks autor otsustas luua regressioonimudelit Gretl programmis. Oli

valmistatud binarne logit mudel, kus sõltuvaks tunnuseks oli säästmise muutus või mitte. Sõltumatuteks tunnusteks olid sugu, kulutuste muutus, sissetulekupiisavus, pingetaluvus, hirm ja teadmised säästmisest. Lõpuks kui mudel oli valmis autor järeldas, et ainult kulutuste muutus mõjutab säästmise muutusi. See ei tähenda, et teised tunnused ei mõjuta säästmisharjumusi konflikti käigus, aga rääkides ainult noortest siis võib öelda, et teised tunnused ei ole nii olulised. Kolmas küsimus sai vastatud.

Mõned uuringu tulemused on järgmised:

- Ükski noor ei arva, et säästmine ei ole oluline.
- Keskmine säästmise tase on langenud pärast sõja algust.
- Kõige rohkem säästmisharjumuste muutusi noorte arvamusel põhjustab see, et tarbimine muutub kalliks.
- Keskmiselt kulutused on kasvanud pärast sõja algust.
- Säästmise muutuse ja kulutuste muutuse vahel esineb nõrk, positiivne seos.
- Kui kulutused muutuvad, siis säästmisharjumused muutuvad tõenäosusega 0,588.
- Kui kulutused ei muutu, siis säästmisharjumused muutuvad tõenäosusega 0,281.

Autori arvamusel bakalaureusetöö eesmärk on täidetud ja kõik uurimisküsimused on vastatud. Vaadates saadud tulemusi ei ole võimalik kindlasti väita, et Ukraina sõda on mõjutanud Tallinna noorte säästmisharjumusi. Kuigi mingil määral mõju on kindlasti olemas! Juhul kui tulevikus hakkatakse sellist teemat rohkem ja sügavamini uurima, siis ettepanek oleks kaasata rohkem vastajaid erinevatest vanuserühmadest. Niimoodi on võimalik saada rohkem huvitavamaid tulemusi. Võib olla see ongi töö üks piirang, et tulemused ei olnud nii huvitavad. Oleks rohkem vastajaid, siis pilt võiks olla teistsugune!

SUMMARY

EFFECT OF THE UKRAINE WAR ON SAVING HABITS OF YOUNG PEOPLE IN TALLINN

Martin Müürisep

First of all, the bachelor's thesis was done, because little is known about the effect of conflicts on saving habits. Similar studies had already been carried out before, but not so many of them. Currently, there is a very big and serious conflict going on in the world, the war in Ukraine. Therefore, it is possible to examine more closely the extent to which a major conflict can influence people's saving behavior. Also, such studies have not been carried out in Estonia before. The aim of work was to assess how the war in Ukraine could affect saving habits of young people in Tallinn. To do this, it was necessary to answer three research questions:

1. Is saving important at all for the youngsters in Tallinn?
2. Did the war in Ukraine affect the savings of Tallinn youngsters?
3. Why has the saving level of Tallinn youngsters changed?

All previous studies have mainly come to the conclusion that conflict can certainly influence saving habits. It's just that the effect can be different (e.g. saving decreases or increases). Everything is explained in such a way that the conflicts themselves can be very different, both in terms of size and severity. Some conflicts make people behave one way, but other ones require different behaviour.

In order to achieve the goal of this work, a questionnaire survey was conducted. Answers from one age group, 18-25 years, were used. A total of 116 responses had been received and finally only 100 responses had been analyzed. In addition, the following hypotheses were established:

- H1: Saving is important for young people in Tallinn.
- H2: The level of saving has decreased since the start of war.
- H3: Uncertainty causes the most change in savings.

- H4: Spending has increased since the start of war.
- H5: There is a relationship between the change in saving and the change in spending.

Hypotheses were tested in Excel. H1, H2, H4, H5 were confirmed and H3 was rejected. Based on the Excel analysis, the first two research questions were answered. To answer the third research question, author decided to create a regression model in the Gretl program. A binary logit model was constructed where the dependent characteristic was a change in saving or not. The independent characteristics were gender, expenditure change, income adequacy, stress tolerance, fear and knowledge about saving. Finally, when the model was ready, author concluded that only changes in spending affect changes in savings. This does not mean that other characteristics do not influence saving habits during the conflict, but speaking about young people, it can be said that other characteristics are not so important. The third question was answered.

Some of the results of the study are as follows:

- Not a single young person does not think that saving is not important.
- The average level of saving has decreased since the start of war.
- Youngsters assume that the biggest change in saving is caused by consumption becoming more expensive.
- Average expenditure level has increased since the start of war.
- There is a weak, positive relationship between the change in saving and the change in spending.
- If spending changes, saving habits change with a probability of 0,588.
- If spending does not change, saving habits change with a probability of 0,281.

In the author's opinion, the aim of the bachelor's thesis has been fulfilled and all research questions have been answered. While examining the obtained results, it is not possible to say for sure that the war in Ukraine has influenced the saving habits of Tallinn's youth. Although there is definitely some kind of a relationship to some extent! If such topic is to be studied more and more deeply in the future, the proposal would be to include more respondents from different age groups. In this way, it is possible to get more interesting results. Maybe this is the one limitation of the work, that the results were not so interesting. If more respondents participated, the picture could be different!

KASUTATUD ALLIKATE LOETELU

- Aaberge, R., Liu, K., Zhu, Y. (2016). Political uncertainty and household savings. *Journal of Comparative Economics*, Vol. 45 (2017), 154–170.
<https://doi.org/10.1016/j.jce.2015.12.011>
- Browning, M., Lusardi, A. (1996). Household Saving: Micro Theories and Micro Facts. *Journal of Economic Literature*, Vol. 34, No. 4 (1996), 1797-1855.
- Brown, S., Taylor, K. (2016). Early influences on saving behavior: Analysis of British panel data. *Journal of Banking & Finance*, Vol. 62 (2016), 1-14.
<https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2015.09.011>
- Büttner, N., Grimm, M., Soubeiga, S. (2022). Political instability and households' investment behavior: Evidence from Burkina Faso. *Journal of Comparative Economics*, Vol. 50 (2022), 350–368. <https://doi.org/10.1016/j.jce.2021.11.003>
- Binswanger, J. (2012). Life cycle saving: Insights from the perspective of bounded rationality. *European Economic Review*, Vol. 56 (2012), 605-623.
<https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2012.01.003>
- Chang, Y.R. (1994). Saving Behavior of U.S. Households in the 1980s: Results from 1983 and 1986 Survey of Consumer Finance. *Financial Counseling and Planning*, Vol. 5 (1994).
- Carroll, C.D., Samwick, A.A. (1998). How Important is Precautionary Saving? *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 80, No. 3 (1998), 410-419.
- Carroll, C.D. (1997). Buffer-Stock Saving and the Life Cycle/Permanent Income Hypothesis. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 112, Issue 1 (1997), 1-55.
- De Nardi, M., Fella, G. (2017). Saving and wealth inequality. *Review of Economic Dynamics*, Vol. 26 (2017), 280–300. <https://doi.org/10.1016/j.red.2017.06.002>
- Dupas, P., Robinson, J. (2012). The (hidden) costs of political instability: Evidence from Kenya's 2007 election crisis. *Journal of Development Economics*, Vol. 99 (2012), 314–329. <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2012.03.003>
- Elektroniline lisa.
https://docs.google.com/document/d/16Oq0KRp5trzEByxX58CPyOD_suLgeIM_/edit?usp=sharing&ouid=105409088620457816065&rtpof=true&sd=true
- Fisher, P.J., Anong, S.T. (2012). Relationship of Saving Motives to Saving Habits. *Journal of Financial Counseling and Planning*, Vol. 23, Issue 1 (2012).

- Fisher, P.J., Montalto, C.P. (2009). Effect of saving motives and horizon on saving behaviors. *Journal of Economic Psychology*, Vol. 31 (2010), 92–105.
<https://doi.org/10.1016/j.joep.2009.11.002>
- Finantsaabits* (2023). Kasutatud 05. märts 2023
<https://minuraha.ee/et/publikatsioonid/finantsaabits>
- Gray, D., Montagnoli, A., Moro, M. (2021). Does education improve financial behaviors? Quasi-experimental evidence from Britain. *Journal of Economic Behavior and Organization*, Vol. 183 (2021), 481–507. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2021.01.002>
- Hasan, I., Horvath, R., Mares, J. (2020). Finance and wealth inequality. *Journal of International Money and Finance*, Vol. 108 (2020), 1-16.
<https://doi.org/10.1016/j.jimonfin.2020.102161>
- Jääger, M.L. (2021). *7 nippi, kuidas ka väikse sissetuleku juures säästupuhvrit koguda*. Kasutatud 05. märts 2023
<https://blog.swedbank.ee/igapaevased-rahaasjad/saastmine/7-nippi-kuidas-ka-vaikse-sissetuleku-juures-saastupuhvrit-koguda>
- Jong-A-Ping, R. (2008). On the measurement of political instability and its impact on economic growth. *European Journal of Political Economy*, Vol. 25 (2009), 15–29.
<https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2008.09.010>
- Kapounek, S., Korab, P., Deltuvaite, V. (2016). (Ir)rational household's saving behavior? An empirical investigation. *Procedia Economics and Finance*, Vol. 39 (2016), 625-633.
[https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(16\)30309-4](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(16)30309-4)
- Keynes, J.M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest, and Money*.
- Lee, J.M., Hanna, S.D. (2015). Saving Goals and Saving Behavior From a Perspective of Maslow's Hierarchy of Needs. *Journal of Financial Counseling and Planning*, Vol. 26, Issue 2 (2015), 129-147.
- Levenko, N. (2020). Perceived uncertainty as a key driver of household saving. *International Review of Economics and Finance*, Vol. 65, (2020), 126–145.
<https://doi.org/10.1016/j.iref.2019.10.005>
- Li, L. (2021). Political violence and household savings: Evidence from the long-term effects of the Cultural Revolution. *The Journal of the Economics of Ageing*, Vol. 19 (2021), 1-14.
<https://doi.org/10.1016/j.jeoa.2021.100320>
- Loibl, C., Kraybill, D.S., DeMay, S.W. (2011). Accounting for the role of habit in regular saving. *Journal of Economic Psychology*, Vol. 32 (2011), 581–592.
<https://doi.org/10.1016/j.joep.2011.04.004>
- Mets, M. (2023). *Raha kasvatamise teekond*. Kasutatud 05. märts 2023
<https://www.lhv.ee/et/raha-kasvatamise-teekond>

- Müürsepp, M. (2020). *Uuring: Balti riikide elanikest soovivad enim säästa Eesti elanikud*. Kasutatud 07. märts 2023
<https://blog.swedbank.ee/rahakott/uuring-balti-riikide-elanikest-soovivad-enim-saasta-eesti-elanikud>
- Nam, E.Y., Lee, K., Jeon, Y. (2021). Macroeconomic uncertainty shocks and households' consumption choice. *Journal of Macroeconomics*, Vol. 68 (2021), 1-16.
<https://doi.org/10.1016/j.jmacro.2021.103306>
- Piotrowska, M. (2019). The importance of personality characteristics and behavioral constraints for retirement saving. *Economic Analysis and Policy*, Vol. 64 (2019), 194–220.
<https://doi.org/10.1016/j.eap.2019.09.001>
- Posso, A. (2023). Terrorism, banking, and informal savings: Evidence from Nigeria. *Journal of Banking and Finance*, Vol. 150 (2023), 1-23.
- Raudsaar, T. (2021). *Eesti elanike investeringud* {Conference presentation}. Õpetajate seminar 2021, Tallinn, Eesti. Kasutatud 07. märts 2023
https://haldus.eestipank.ee/sites/default/files/2021-10/Eesti-elanike-investeringud_%C3%95petajate-seminar_25.10.2021_Taavi.pdf
- Saar Poll OÜ (2015). *Finantsalase kirjaoskuse uuring Eesti elanike seas*. Kasutatud 07. märts 2023 <https://www.fin.ee/media/3090/download>
- Slemrod, J. (1986). Saving and the Fear of Nuclear War. *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 30, No. 3 (1986), 403-419.
- Torres-Garcia, A., Vanegas-Arias, M., Builes-Aristizabal, L. (2019). The Effect of Armed Conflict on Saving Rates: International Evidence from 1980 to 2015. *Peace Economics, Peace Science and Public Policy*, Vol. 25, Issue 3, 1-13. <https://doi.org/10.1515/peps-2018-0048>
- Turu-uuringute AS (2019). *Eesti elanike finantskirjaoskuse ehk rahatarkuse uuring*. Kasutatud 07. märts 2023 <https://www.fin.ee/media/8331/download>
- Uuring: Eesti noored on kõige tublimad säästjad, kogutakse oma kodu ostuks* (2021). Kasutatud 07. märts 2023
<https://www.seb.ee/foorum/pressiuudised/uuring-eesti-noored-koige-tublimad-saastjad-kogutakse-oma-kodu-ostuks>
- Venieris, Y.P., Gupta, D.K. (1986). Income Distribution and Sociopolitical Instability as Determinants of Savings: A Cross-Sectional Mode. *Journal of Political Economy*, Vol. 94, No. 4 (1986), 873-883.
- Wu, W., Zhao, J. (2022). Economic policy uncertainty and household consumption: Evidence from Chinese households. *Journal of Asian Economics*, Vol. 79 (2022), 1-13.
<https://doi.org/10.1016/j.asieco.2021.101436>

LISAD

Lisa 1. Ankeetküsitlus

1. Teie sugu:

- Mees
- Naine
- Muu

2. Teie vanus:

- 18-25 aastat
- 26-33 aastat
- 34-41 aastat
- 42-49 aastat
- 50-57 aastat
- 58-64 aastat

3. Kõrgeim omandatud haridustase:

- Põhiharidus
- Kutsekeskharidus
- Üldkeskharidus
- Kõrgharidus omandamisel
- Kõrgharidus

4. Kui eelneva küsimuse vastuseks oli kõrgharidus, siis mis kraad?

- Rakenduskõrgharidus
- Bakalaureusekraad
- Magistrikraad
- Doktorikraad

5. Kui suur on Teie netosissetulek? (Kõik võimalikud raha allikad)

- 0-500 EUR
- 501-1000 EUR
- 1001-1500 EUR
- 1501-2000 EUR
- 2001-2500 EUR
- Üle 2500 EUR

6. Kas raha säästmine on Teie jaoks oluline?

- Jah
- Nii ja naa
- Ei

7. Kui suur osa hinnanguliselt Teie sissetulekust säästsite enne sõda? (Eelmised 12 kuud enne 24.02.2022)

- 0-5%
- 6-10%
- 11-15%
- 16-20%
- 21-25%
- 26-30%
- Üle 30%

8. Kas Teie säästmisharjumus on muutunud sõja ajal?

- Jah
- Ei

9. Kui suur osa hinnanguliselt Teie sissetulekust säästsite peale sõda? (Järgnenud 12 kuud peale 24.02.2022)

- 0-5%
- 6-10%
- 11-15%
- 16-20%
- 21-25%

- 26-30%
- Üle 30%

10. Mis Teie arvamuses põhjustab säästmiste muutust sõja ajal kõige rohkem? (Võimalik valida mitu varianti)

- Tarbimine muutub kalliks
- Kommunaalkulud on liiga suured
- Ebamäärasus tuleviku sissetuleku suhtes
- Kasvavad laenu tagasimaksud
- Teadmatus, kuidas käituda ratsionaalselt sellises olukorras
- Muu.....

11. Kas teile piisab Teie sissetulekust praeguseks eluks?

- Jah
- Ei

12. Kas Teie kulutused on muutunud sõja ajal?

- Jah
- Ei

13. Hinnake Teie kulude jaotust järgmistele toote liigile enne sõja algust 24.02.2022 (viimased 12 kuud)?

Hädavajalikud kaubad (toit, ravim, majapidamistarbed, ...)	1	2	3	4	5
Keskmiised ostud (El.seadmed, tehnika, riided, ...)	1	2	3	4	5
Laenu tagasimaksud	1	2	3	4	5
Meelelahutus (kinod, restoranid, reisirid, ...)	1	2	3	4	5
Kommunaalkulud (elekter, kütus, vesi)	1	2	3	4	5

14. Hinnake Teie kulude jaotust järgmistele toote liigile pärast sõja algust 24.02.2022?

Hädavajalikud kaubad (toit, ravim, majapidamistarbed, ...)	1	2	3	4	5
Keskmiised ostud (El.seadmed, tehnika, riided, ...)	1	2	3	4	5
Laenu tagasimaksud	1	2	3	4	5
Meelelahutus (kinod, restoranid, reisirid, ...)	1	2	3	4	5
Kommunaalkulud (elekter, kütus, vesi)	1	2	3	4	5

15. Kui hästi Teie talute pinget? (Palun hinnake 5 paali skaalal)

Väga kehvasti   1   2   3   4   5   Väga hästi

16. Kuidas Teie hindate enda hirmu, seoses praeguse sõjaga?

Väga väike   1   2   3   4   5   Väga suur

17. Kuidas Teie hindate enda teadmisi raha säästmisest (kuidas säästa, miks see on oluline, mis võimalused säästmiseks)?

- Nõrgad
- Keskmised
- Head

18. Mis võib aidata teile säästa rohkem raha praeguses olukorras? (Võimalik valida mitu varianti)

- Riigi rahalised toetused
- Suurem
- Rohkem teadmisi raha säästmisest
- Väiksemad hinnad
- Kuu eelarve koostamine
- Mitte midagi (säästmine Teie jaoks ei ole oluline)
- Muu.....

Lisa 2. Lihtlitsents

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks¹

Mina Martin Müürisep

1. Annan Tallinna Tehnikaülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Ukraina sõja mõju Tallinna noorte säästmisharjumustele“, mille juhendaja on Kristjan Liivamägi,
    - 1.1 reprodutseerimiseks lõputöö säilitamise ja elektroonse avaldamise eesmärgil, sh Tallinna Tehnikaülikooli raamatukogu digikogusse lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
    - 1.2 üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tallinna Tehnikaülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas Tallinna Tehnikaülikooli raamatukogu digikogu kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
  2. Olen teadlik, et käesoleva lihtlitsentsi punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
  3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest ning muudest õigusaktidest tulenevaid õigusi.
-

11.05.2023

---

¹ Lihtlitsents ei kehti juurdepääsupiirangu kehtivuse ajal vastavalt üliõpilase taotlusele lõputööle juurdepääsupiirangu kehtestamiseks, mis on allkirjastatud teaduskonna dekaani poolt, välja arvatud ülikooli õigus lõputööd reprodutseerida üksnes säilitamise eesmärgil. Kui lõputöö on loonud kaks või enam isikut oma ühise loomingulise tegevusega ning lõputöö kaas- või ühisautor(id) ei ole andnud lõputööd kaitsvale üliõpilasele kindlaksmääratud tähtajaks nõusolekut lõputöö reprodutseerimiseks ja avalikustamiseks vastavalt lihtlitsentsi punktidele 1.1. jq 1.2, siis lihtlitsents nimetatud tähtaja jooksul ei kehti.